

Geloof en Wetenschap

Leerconvent Doopsgezinde Gemeente te Heerenveen, 7-5-2008

(Ik gebruik 'geloof' als een overkoepelende term: het sluit religie en theologie in)

Deze notities vond ik in mijn archief. Vanwege de actualiteit publiceer ik ze ongewijzigd.

De verhouding tussen Geloof en Wetenschap

Ze zijn twee heel verschillende manieren van omgaan met de werkelijkheid en zoeken naar waarheid. Theologisch gezegd: het zijn beide gaven van God aan de mens in ons zoeken naar waarheid. **Geloof** is een zaak van het hart, het gevoel en intuïtie, het vertrouwen in dingen die men voor waar houdt: "...de zekerheid der dingen die men hoopt, het bewijs der dingen die men niet ziet." (Hebr. 11:1).

Wetenschap is een zaak van de rede, die ons naar waarheid kan voeren, als die met bewijzen onderbouwd kan worden en onweerlegbaar blijkt.

Geloof kan de rede niet missen, want het maakt er van gebruik om over het geloof na te denken en het onder woorden te brengen. **Wetenschap** kan op haar beurt niet zonder geloof: ze gelooft in de rede, die niet goed functioneert zonder gevoel/intuïtie.

Ze zijn van elkaar **afhankelijk** en op elkaar **aangewezen**, en **bevragen** elkaar:

Fides quaerit intellectum (geloof vraagt om verstand; bevraagt het verstand), en v.v. *Intellectus quaerit fidem* (het verstand vraagt om geloof; bevraagt het geloof).

A. Einstein: Religie zonder wetenschap is blind; **wetenschap** zonder religie is lam.

P. Lapide: Een **geloof**, dat weigert zich te laten confronteren met de wetenschap, loopt gevaar in bijgeloof te ontaarden. Maar een **wetenschap** die denkt het zonder geloof te stellen, is al onderweg naar grootheidswaan. Houden elkaar in evenwicht.

Hier kan ik aan toevoegen: als **de gelovige** meent het zonder de wetenschap te kunnen stellen, loopt hij gevaar het verband met de werkelijkheid kwijt te raken, want de wetenschap confronteert hem/haar steeds met de werkelijkheid. Aan de andere kant moet **de wetenschapper** er voortdurend aan herinnerd worden dat ons weten beperkt is: dat er diepere dimensies aan de zintuiglijk waarneembare werkelijkheid zijn die wij nog niet kennen en misschien ook nooit volledig zullen kennen (o.a. God). Immers, de wetenschapsfilosofen (Kuhn, e.a) leren ons dat wetenschap nooit volledig, nooit gearriveerd is, maar altijd onderweg is en telkens op de drempel van onbekende gebieden komt. Bovendien wisselen inzichten en paradigma's steeds.

Als het goed is, horen geloof en wetenschap elkaar in evenwicht te houden, maar hoe zit het ermee in de praktijk?

Geloof geconfronteerd met wetenschap

Sedert de opkomst van de moderne wetenschappen is er door de eeuwen heen een botsing geweest tussen geloof en wetenschap / de kerk en wetenschappers.

Iedereen weet hier Galileo Galileï, Giordano Bruno en Johannes Kepler te noemen.

De afwijzing van de inzichten van wetenschappers komt door de claim van de kerk dat ze de waarheid in pacht heeft. Dat is in de grond van de zaak te wijten aan de traditionele, fundamentalistische bijbelbeschouwing (Gods Woord als dé waarheid).

De moeder van alle misverstanden! Kenmerk: *literalisme, historicisme, rationalisme*.

In onze tijd bereikt deze botsing een dieptepunt: creationisme versus evolutie.

Onontvreembare verworvenheden van de Bijbelwetenschap

Inzichten die door het merendeel der bijbelwetenschappers in grote lijnen worden gedeeld, ondanks verschil van mening over details. Ik focus op de zaken die mij persoonlijk diep hebben geraakt en mijn bijbelbeschouwing en mijn beeld van God grondig hebben gewijzigd. Onbevangen tegenover wetenschap én gelovig. Boeken.

1. Een verdiept inzicht in het ontstaan van de Bijbel

Traditioneel beeld (product van enkele auteurs) volstrekt achterhaald. Ingewikkeld groeiproces van literatuurvorming en herschrijvingen van 8^{ste} – 2^{de} eeuw v.C.

Vaste punten: a) Val van Noordrijk >> vluchtelingen naar Judah. Landverlies!

Eerste versie van Deuteronomium (= herschrijving! Vgl. later Kronieken!), etc.

I. Finkelstein en N.A. Silberman, *De bijbel als mythe²*, Den Haag, 2006.

b) Ondergang van Judah en Bab. ballingschap: DtrG/Profeten/Psalter eerste aanleg.

c) Tweede tempel periode en daarna: Meer herschrijvingen/redactiewerk, ++.

2. Een genuanceerde visie op de bijbelse geschiedschrijving

DtrG als leerverhaal. Geen geschiedschrijving. 'Bijbelgeschiedenis' misleidende term!

Ging geheel anders om met verleden. Geen reconstructie, geen documentaire.

Bracht overleveringen in kaart in een logische samenhang. T.w.v. identiteit. + Lering.

Voorgeschiedenis: Personages: Adam/Noach/Abram/Isaac/Jacob/Jozef/Mozes.

Pas vanaf Richterentijd/Koningentijd historische figuren uit traditie. Bileam! Daniël.

Theologisch leerverhaal! Ook God doet als personage mee in het verhaal.

Focus op spreken en handelen van God. Ingelezen in het gebeuren, vanuit geloof.

God sprak bij wijze van spreken. Dit inzicht maant tot voorzichtigheid! God zei zelf..

Ook met 'het uitverkoren volk', 'het beloofde land', 'Torah bij Sinaï aan Israël gegeven'.

3. Een belangrijke bijdrage aan onze Godskennis

a) Godskennis in bijbelse zin: omgaan met ('kennen' niet rationeel maar relationeel).

Fundamenteel onderscheid: identiteit en imago. Mysterie! (schroom: Ex. 3!) Weten?

Term 'godgeleerdheid'? Wel imago (beeld/voorstelling vanuit geloof en rel. ervaring).

Vgl. Job! Imago uitgedrukt d.m.v. metaforen en antropomorfismen: niet rationaliseren!

b) Helderheid over God en het probleem van het kwaad: Cruciaal onheil >< kwaad.

Geen inherent kwaad in schepping! Kwaad voor 100% op conto van de mensen!

Geen zondeval, maar een spiegel voor alle mensen: zo doen wij (A&E)! Vgl. Luc. 4!

4. Een gefundeerde visie op de status van de bijbelse geboden

Het ene gebod is het andere niet. Cruciaal onderscheid: Deut. 4:12-14 (6:1, 12:1).

Grondwet en gedragsregels: Universeel geldig en specifiek Israëlitisch (identiteit!).

Onveranderlijke waarden en variabele normen, Ethiek en etiquette.

Maatschappelijk-ethisch en Cultisch-religieus. Handvaten voor omgang!

Focus op wat genoemd wordt 'het verbod op homoseksualiteit'.

Slotsom: Pleidooien deze inzichten serieus te nemen en in het geloofsleer te integreren is bij kerkelijke autoriteiten veelal aan dovemans oren gesproken.

5. Een historisch verantwoorde visie op Jezus

Onderweg naar een verantwoord Bijbelgebruik

1. Noodzakelijk ons voortdurend te (re)oriënteren ten aanzien van onze bijbelbeschouwing. Nieuwe oriëntatie zal ons steeds nopen tot een kritische evaluatie van traditionele opvattingen betreffende de Bijbel en zijn ontstaan, en de traditionele termen ter aanduiding van de status van de Bijbel: 'woord van God' en 'openbaring'.

Dit houdt tevens in een nieuwe oriëntatie ten aanzien van de aard van het gezag van de Bijbel, dat we anders moeten funderen dan in de traditionele bijbelopvatting, waar het berust op het auteurschap van enkele, geïnspireerde, grote persoonlijkheden. Houdt in: hij moet recht gedaan én recht verstaan worden. Wat is 'bijbelgetrouw'?

2. Een eigentijds verstaan van de Bijbel dringend noodzakelijk. Daaronder wordt verstaan: **a)** dat de Bijbel tegen de achtergrond/milieu/situatie van toen gezien moet worden als een product van die tijd, en **b)** dat wij de Bijbel naar de eisen en mogelijkheden van onze tijd moeten verstaan. Te rade gaan bij de moderne bijbelwetenschap is onontbeerlijk. Gave van God en dienaar: zij kan ons helpen kritisch om te gaan met gangbare opvattingen en ons helpen bij eigen visie op de Bijbel.

Er gaapt helaas nog een diepe kloof tussen de bijbelwetenschap en het traditionele bijbelgeloof. Een verantwoord bijbelgebruik eist een integratie van de inzichten van de bijbelwetenschap in de eigen bijbelbeschouwing.

3. Het honoreren van de inzichten van de wetenschap vormt geenszins een bedreiging voor het geloof. De grote bedreiging is gelegen in een bijbelbeschouwing die op gespannen voet verkeert met de waarheid en met de op wetenschappelijk onderzoek gebaseerde kennis van en inzichten omtrent de Bijbel.

Geloofsgroei houdt in dat wij verkeerde en achterhaalde voorstellingen afstoten en nieuwe inzichten serieus verwerken. Gebeurt dat niet, dan gaat het heilloze proces van de vervreemding van de moderne mens van de Bijbel onherroepelijk door.

Het fundamentalistische bijbelgeloof, dat in wezen puur literalistisch, historicistisch en rationalistisch is (beeldspraak wordt letterlijk opgevat en leerverhalen als echt zo gebeurd beschouwd) kan een struikelblok zijn voor mensen om tot geloof te komen en het geloof te behouden. Een kwalitatief betere kennis van de manier waarop de bijbelse auteurs hun geloofsvoorstellingen hebben geformuleerd kan ons helpen dit struikelblok weg te nemen.

4. Door de Bijbel anders: kritisch en niet naïef, te lezen, kunnen wij ook anders: beter en echter, in God geloven. Dieper inzicht in de bijbelse manier van denken en spreken over God kan een noodzakelijke correctie aanbrengen in traditionele godsvoorstellingen - veelal gebaseerd op een verkeerd verstaan van de Bijbel enerzijds, en op een verabsolutisering van tijd- en cultuurgebonden oudisraëlitische godsvoorstellingen. Zulke voorstellingen kunnen een onoverkomelijke belemmering zijn voor wie in God wil (blijven) geloven.

Voorbeelden: het scheppen der wereld; het spreken tot mensen; het 'dicteren' van wetten; voeren van oorlogen; kan alles.

5. Verantwoord bijbelgebruik houdt in een diep besef dat de Bijbel een menselijk produkt is. Wie de Bijbel ter hand neemt, moet weten dat hij met mensen in zee gaat, die op een gebrekkig menselijke wijze uitspraken over God en namens God deden, die als kinderen van hun tijd cultuur- en milieugebonden waren. Wij mogen hun uitspraken niet verabsoluteren en verheffen tot tijdloze, eeuwig-geldende waarheden. In de bijbelse geschriften hebben wij nu eenmaal een schat in aarden vaten.

Verantwoord bijbelgebruik eist dat wij 'schat' en 'aarden vaten' duidelijk onderscheiden. Dit betekent dat we veel zullen moeten relativeren en als achterhaald mogen beschouwen, als behorende tot de oud-Oosterse cultuur van dié tijd. Voorbeelden: de positie van de vrouw, de slaaf, de homo, oorlog. Het onge-nuanceerde 'slikken of stikken' van het fundamentalisme voert tot een vals dilemma.

6. Verantwoord bijbelgebruik betekent steeds rekening houden met het feit dat het gezag van de Bijbel betrekkelijk is en niet final. God zelf heeft immers het laatste woord! Hij staat zijn woord niet af aan de Bijbel! Gevaar van biblicisme: verabsolutering en vergoddelijking van de Bijbel, hetgeen het werk van Gods Geest ernstig kan blokkeren. Sola scriptura is een scheeftrekking van relatie met de Geest.

Bij ons gebruik van de Bijbel moeten wij God (= Geest) inspraak geven. We mogen God nooit vastpinnen op bijbelwoorden door te zeggen: Bijbel = Gods Woord, zoals in de oude inspiratieleer. Het in de lijn van het biblicisme liggende gebruik van de Bijbel als een gezaghebbend handboek, o.a. voor de theologie en de ethiek, kan voor christenen een blok aan het been zijn wanneer het er op aankomt geloofsbeslis-singen te nemen en geloofsuitspraken te doen. Voorbeelden: de bewapeningswed-loop, de bevolkingsexplosie, het racisme, discriminatie, homoseksualiteit, enz.

Staande in de bijbelse traditie moeten christenen durven zeggen: zo zegt God nu, onder leiding van Gods Geest zijn wij verder!

7. Bij een verantwoord bijbelgebruik zullen we steeds moeten oppassen het christendom niet tot een boekreligie te maken. Men vergete niet dat de eerste christenen op pinksterdag niet de Bijbel, maar de Geest hebben meegekregen! De Bijbel is er later bijgekomen als hulpmiddel. Zijn (dienende) functie is die van model, voorbeeld en paradigma in positieve én in negatieve zin, die kunnen dienen als richtsnoer en wegwijzer hoe het zou moeten én niet moeten.

Daarbij is de enige norm de Geest van God die wij in Jezus Christus hebben leren kennen. Met deze Geest kun je beslist niet alle kanten op! Deze Geest blijft gebonden aan de richtlijnen die in het leven en handelen van Jezus manifest gewor-den zijn. Tegen alles wat we tegenkomen (ook in de Bijbel!), dat in strijd is met die Geest, moeten we neen zeggen, en wat in overeenstemming is met die Geest mogen we beamen. Alleen zo kan de Bijbel voor christenen zinvol functioneren en zijn overtuigingskracht (blijven) behouden.